

Μνήμων

Τόμ. 14 (1992)

Georges Duby, *L'histoire continue*, éditions Odile Jacob, Paris 1991, 220 σ.

ΤΟΝΙΑ ΚΙΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ

doi: [10.12681/mnimon.507](https://doi.org/10.12681/mnimon.507)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΚΙΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ Τ. (1992). Georges Duby, *L'histoire continue*, éditions Odile Jacob, Paris 1991, 220 σ. *Μνήμων*, 14, 323–326. <https://doi.org/10.12681/mnimon.507>

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

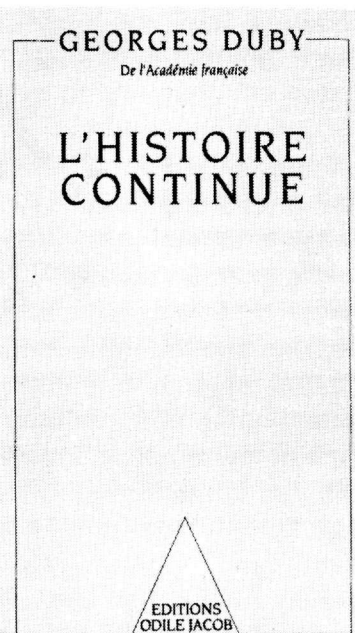
Georges Duby, *L'histoire continue*, éditions Odile Jacob, Paris 1991, 220 σ.

Ο G. Duby έγινε γνωστός στην Ελλάδα μόλις τα τελευταία χρόνια, όταν μεταφράστηκαν ορισμένα άρθρα του και δημοσιεύτηκαν μαζί με μια συνέντευξή του υπό τον τίτλο *Μεσαιωνική Δύση: Κοινωνία και Ιδεολογία*¹, φέρνοντας σε επαφή τον έλληνα αναγνώστη με τη σκέψη του γάλλου ιστορικού.

Στο διεθνή ωστόσο χώρο των ιστορικών σπουδών ο Duby κατέχει περίοπτη θέση. Οι μελέτες του για τη μεσαιωνική κοινωνία άνοιξαν δρόμους στη διερεύνηση αυτού του απομακρυσμένου χρονικά κόσμου και τον τοποθέτησαν στην κορυφή των γάλλων μεσαιωνολόγων. Η φήμη του, αλλά κυρίως, νομίζω, η συνολική του αντίληψη για τον ιστορικό και το ρόλο του έκαναν ζητούμενη τη συμμετοχή του σε συνεντεύξεις και σε συλλογικούς τόμους με αντικείμενο ακριβώς το επάγγελμα του ιστορικού. Έτσι, η σκοπιά από την οποία βλέπει τα πράγματα και ο τρόπος που «φτιάχνει την ιστορία στο εργαστήριό του» είχαν δει πολλές φορές το φως της δημοσιότητας.

Ο ίδιος φαίνεται πως επέλεξε να δώσει μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα του εαυτού του ως ιστορικού. Συνεχίζοντας τη διήγηση που άρχισε πριν από λίγα χρόνια στο συλλογικό τόμο για την *ego-histoire*², έγραψε ένα βιβλίο με τίτλο *L'histoire continue*, όπου εξιστορεί την επιστημονική του πορεία από τα πρώτα του βήματα το 1942 ως σήμερα: μια πορεία, την οποία θεωρεί απόλυτα συνυφασμένη με την πορεία της γαλλικής ιστοριογραφίας τα τελευταία πενήντα χρόνια. Γι' αυτό και έκρινε ενδιαφέρουσα την εξιστόρησή της.

Η συγγραφή αυτοβιογραφικών κειμένων από τους ιστορικούς έγινε αντικείμενο οξείας

1. G. Duby, *Μεσαιωνική Δύση: Κοινωνία και Ιδεολογία*, μετ. Οντέτ Βαρών και Ρίκα Μπενβενίστε, E.M.N.E. Μνήμων, Αθήνα 1988.

2. G. Duby, «Le plaisir de l'historien», *Essais d'ego-histoire (Maurice Agulhon Pierre Chaunu, Georges Duby, Raoul Girardet, Jacques Le Goff, Michelle Perrot, René Rémond)*, réunis et présentés par P. Nora, Paris 1987, σ. 109-138.

κριτικής, ιδιαίτερα μετά την έκδοση των δοκιμίων για την *ego-histoire*³. Τα δοκίμια αυτά είχαν γραφτεί από επτά καθιερωμένους γάλλους ιστορικούς που ανταποκρίθηκαν στην πρόκληση του P. Nora και προσπάθησαν, εξιστορώντας τη ζωή τους, να αναδείξουν με όρους ιστορικούς «τη σχέση ανάμεσα στην ιστορία που έκαναν και την ιστορία που τους είχε φτιάξει»⁴. Τα κείμενά τους ελέγχθηκαν τότε για την αντικειμενικότητά τους και την αξία τους ως ιστορική πηγή. Επιπλέον κρίθηκαν ως εγωκεντρικά και ελάχιστα αντιπροσωπευτικά, αφού οι συγγραφείς προέρχονταν όλοι από ένα συγκεκριμένο ηλικιακό και κοινωνικό στρώμα ιστορικών.

Δεν θα συμφωνούσα με την κριτική αυτή, στο βάθος της οποίας λάνθανε η αντίληψη ότι ο ιστορικός είναι ένα ουδέτερο τελικά ον, που ασχολείται μόνον με περασμένες εποχές και πεθαμένους ανθρώπους. Αν μία από τις κατακτήσεις της σύγχρονης ιστορικής επιστήμης είναι η συνειδητοποίηση του γεγονότος ότι ο μελετητής της ιστορίας είναι γέννημα του καιρού του — και αυτό πρέπει να φαίνεται στο έργο του —, δεν βρίσκω γιατί «είναι ουτοπία να πιστεύουμε πως ο ιστορικός μπορεί να μελετήσει τον εαυτό του, όπως μελετά τις κοινωνίες του παρελθόντος», όπως υποστηρίζει η Arlette Farge⁵. Αντίθετα, έχω τη γνώμη ότι η απόπειρα να μελετήσει τη ζωή του, χρησιμοποιώντας και τα εργαλεία της δουλειάς του, παρόλη την υποκειμενικότητα που αναμφισβήτητα μια τέτοια απόπειρα εμπεριέχει, αποτελεί για τον ιστορικό άσκηση και μέτρο για την αξία της ιστορίας ως μέσου αυτογνωσίας. Είναι επίσης πιθανόν ότι ακριβώς λόγω της ιδιότητάς του και της δεδομένης κατά τεκμήριο ευαισθησίας του, ο ιστορικός μπορεί να γίνει επαρκής μάρτυρας της εποχής του, εφόσον βέβαια δεν παρεκκλίνει από τις βασικές αρχές της επιστήμης του. Από την άποψη αυτή, το καινούριο βιβλίο του G. Duby πιστεύω ότι προσφέρει αγαθές υπηρεσίες τόσο στον ιστορικό του μέλλοντος όσο, και κυρίως, στον ιστορικό του παρόντος.

Ο Duby ξεκινάει τη διήγησή του από την εποχή που δίδασκε ιστορία και γεωγραφία σε κάποιο επαρχιακό λύκειο και αναζητούσε θέμα για μία διδακτορική διατριβή που θα του επέτρεπε την πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση και θα ικανοποιούσε την ανάγκη του για έρευνα. Με την προτροπή του δασκάλου του, Jean Déniau, στράφηκε προς το Μεσαίωνα. Έχοντας διαπιστώσει ότι μέχρι τότε η ύπαιθρος εξετάζοταν μόνον από τη σκοπιά της πόλης και όχι καθ' εαυτήν, αποφάσισε να μελετήσει την αγροτική, δηλαδή τη φεουδαρχική, κοινωνία. Η επιλογή του υπήρξε συνέπεια της παιδείας του ως γεωγράφου και της επιρροής που ασκούσε επάνω του η σχολή των Annales, ιδίως ο Marc Bloch και ο Lucien Febvre. Συγχρόνως όμως ήταν και η αντίδρασή του στην οικονομική ιστορία που αποτελούσε την κατεστημένη πρωτοπορία στις ιστορικές σπουδές της Γαλλίας. Από την εποχή αυτή και μέχρι σήμερα το ενδιαφέρον του να συλλάβει τη φεουδαρχική κοινωνία ως ολότητα βρίσκεται στην αφετηρία όλων των ερευνών του, είτε εξετάζει μεμονωμένα περιστατικά, όπως η μάχη στη Bouvines, ή διακεκριμένα άτομα, όπως ο Guillaume le Maréchal, είτε αναλύει τους δεσμούς συγγένειας και τις νοοτροπίες, είτε ακόμη μελετά την τέχνη ή την οικονομία του Μεσαίωνα. Ο συγγραφέας περιγράφει διεξοδικά τον τρόπο με τον οποίο εργάστηκε στη διατριβή του και στις άλλες βασικές του μελέτες, επιμένοντας ιδιαίτερα στα ερωτήματα που τον απασχόλησαν, όπως για παράδειγμα το ερώτημα για το τί αντιπροσώπευαν οι έννοιες της μάχης και της τιμής στην αντίληψη των ανθρώπων της εποχής ή για το τί σήμαινε η αξία της γενναιοδωρίας, που διαπίστωσε ότι κυριαρχούσε

3. Βλ. την παρουσίαση του βιβλίου από την Χριστίνα Κουλούρη, *Μνήμων* 12 (1989), σ. 281-285, όπου παρατίθενται οι αντιδράσεις άλλων γάλλων ιστορικών.

4. P. Nora, *Essais...*, ό.π., σ. 7.

5. Κουλούρη, ό.π., σ. 284.

στην τάξη των φεουδαρχών. Χαράζει με σαφήνεια τη γραμμή που ενώνει τα διαδοχικά πεδία της έρευνάς του, τις κοινωνικές και οικονομικές σχέσεις, το φαντασιακό, την οικογένεια, αναγνωρίζοντας την βοήθεια που του προσέφεραν οι άλλες επιστήμες, ανάμεσα στις οποίες πιο πρόσφατα η ιστορική ανθρωπολογία. Δεν παραλείπει τέλος να αποδώσει τις οφειλές του στους δασκάλους του και να υπογραμμίσει τη σημασία που είχαν τα ταξίδια του ανά τον κόσμο για τη διεύρυνση των επιστημονικών του οριζόντων.

Παράλληλα προς την ερευνητική του πορεία, ο Duby εξιστορεί την επαγγελματική του σταδιοδρομία που άρχισε στο Πανεπιστήμιο της Aix-en-Provence και κατέληξε στο Collège de France. Στην εξιστόρηση αυτής της πλευράς της ζωής του, — αν και λιγότερο εκτενή —, ακούγεται πιο καθαρά η φωνή του ιστορικού, που είναι ευαίσθητοποιημένος στα όσα συμβαίνουν γύρω του. Η κριτική που ασκεί στο πανεπιστήμιο, θεσμό στον οποίο διακρίνει έντονα φεουδαρχικά στοιχεία, ο σκεπτικισμός του για τα κίνητρα των εκδοτικών οίκων, όταν αποφασίζουν την έκδοση ιστορικών βιβλίων, ο φόβος του για τις τιμητικές διακρίσεις, που είναι στο βάθος φόβος μήπως γεράσει και αποστρατευθεί, όλα αυτά διατυπωμένα σε χαμηλούς τόνους συνθέτουν το προφίλ του ανθρώπου που πέρασε τη ζωή του υπηρετώντας την επιστήμη του, χωρίς ωστόσο να μένει κλεισμένος στο γυάλινο πύργο του. Ο Duby, όπως φαίνεται από ολόκληρη τη διήγησή του, διακατεχόταν πάντοτε από την αγωνία της προσέγγισης με το ευρύτερο κοινό, αυτό που θα ξεπερνούσε κατά πολύ τα όρια της επιστημονικής κοινότητας. Βέβαια, παραδέχεται ότι ο ίδιος και οι συνομήλικοί του κοινωνικοί επιστήμονες ανδρώθηκαν επιστημονικά μέσα στην δεκαετία του '60, όταν οι κοινωνικές ανακατατάξεις και τα συνακόλουθα κινήματα δημιούργησαν πρόσφορο έδαφος για την καλλιέργεια και την απήχηση των ανθρωπιστικών επιστημών. Τότε ακριβώς ήταν που μεταξύ άλλων, οι ιστορικοί απέκτησαν αναγνωστικό κοινό και διευρύνθηκε θεαματικά η αγορά των βιβλίων ιστορίας. Αυτό επηρέασε και την πολιτική των εκδοτών, οι οποίοι απευθύνονταν πλέον στους επαγγελματίες ιστορικούς για να ικανοποιήσουν την πελατεία τους. Ο Duby ανταποκρίθηκε στο πνεύμα των καιρών και επεχείρησε τη συγγραφή συνθετικών μελετών που προορίζονταν για τους μη ειδικούς αναγνώστες, έχοντας τη σοβαρότητα ενός επιστημονικού έργου.

Με την ίδια λογική καταπιείστηκε λίγα χρόνια αργότερα και με την τηλεόραση. Το κεφάλαιο, στο οποίο διηγείται την εμπειρία του από την τηλεόραση είναι από τα πιο συναρπαστικά και, θα έλεγα, από τα πιο «διδασκικά» του βιβλίου. Η επιλογή του να φέρει την ιστορία κοντά στο μεγάλο κοινό μέσω της πανίσχυρης μικρής οθόνης ήταν πριν από όλα μία πολιτική επιλογή, που προϋπέθετε την έννοια του επαγγελματία για τον κοινωνικό του ρόλο. Ταυτόχρονα, όμως, προϋπέθετε και μία βασική αρχή, την οποία ο Duby ακολουθούσε πάντοτε και που με κάθε ευκαιρία την υπενθυμίζει: 'Ότι η ιστορική επιστήμη για να προχωρήσει, χρειάζεται να είναι ανοιχτή σε καινούριες, σύγχρονες εμπειρίες. Αυτή η αρχή τον ώθησε να μεταφέρει στην τηλεόραση τη μάχη στη Bouvines. Τα προβλήματα όμως που αντιμετώπισε, όταν προσπάθησε να στήσει τους ηθοποιούς, η ανακάλυψη του γεγονότος ότι δεν ήξερε, για παράδειγμα, πώς κατέβαινε από το άλογο ο Φίλιππος Αύγουστος, ενώ μπορούσε να αποδώσει το τί σκεπτόταν, το μέτριο εν τέλει αποτέλεσμα της όλης προσπάθειας ακριβώς λόγω της αδυναμίας να αναπαρασταθεί η απλή καθημερινότητα των ανθρώπων της εποχής, τον έκαναν να συνειδητοποιήσει ότι η μετάδοση των ιστορικών πληροφοριών μέσω της εικόνας χρειάζεται άλλη γλώσσα από την κοινή παραδεκτή, γλώσσα και μορφές που προς το παρόν τουλάχιστον δεν υφίστανται και που πρέπει να ανακαλυφθούν.

Στο τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου του που επιγράφεται «Projets» ο Duby παρουσιάζει τα ερευνητικά του σχέδια, προδιαγράφει τους προσανατολισμούς της ιστορικής έρευνας και στοχάζεται γύρω από το μέλλον της ιστοριογραφίας στη Γαλλία και τη θέση των

νέων ιστορικών. Ξαφνιαζόμαστε, όταν τον ακούμε να ομολογεί ότι, αφότου η σχολή των Annales καθιερώθηκε και έπαψε να συναντάει εμπόδια, η γαλλική ιστοριογραφία μένει στάσιμη, ή ακόμη όταν αναρωτιέται για το ποιός θα ξαναδώσει τη χαμένη του τιμή στο επάγγελμα του ιστορικού και στο βάθος εννοεί όχι μόνον πιο καλές αποδοχές για τους ερευνητές αλλά και πιο κλειστό πανεπιστήμιο. Παρά την αριστοκρατική ματιά, με την οποία βλέπει τη διαμόρφωση των ελίτ και η οποία έρχεται στο τέλος του βιβλίου να διακόψει μια απολαυστική ανάγνωση, η βεβαιότητα ότι οι νεώτεροι ιστορικοί θα συνεχίσουν την προσπάθεια για την κατανόηση της μεσαιωνικής κοινωνίας και ότι η ιστορία ούτως ή άλλως συνεχίζεται μένει ως η αισιόδοξη κατακλείδα του βιβλίου.

Σίγουρα, η σύντομη παρουσίαση που προηγήθηκε αδικεί το συγγραφέα και τη γλώσσα του· αδικεί ουσιαστικά μια ζωή πλούσια σε εμπειρίες και γόνιμη επιστημονικά.

Επιπλέον το βιβλίο του Duby δεν μας υποβάλλει θεμελιωδώς καινούριες σκέψεις για την ιστορία και το επάγγελμα του ιστορικού. Περισσότερο, μας βοηθάει να κάνουμε μια γερή «επανάληψη» στα όσα κατά καιρούς διαβάζουμε για τη σχολή των Annales και τους εκπροσώπους της.

Ός προς τη σύλληψή του όμως ο χαμηλόφωνος απολογισμός του συγγραφέα μας υποδεικνύει ότι για να συνεχιστεί η ιστορία, οι θεράποντές της έχουν από καιρού εις καιρόν την ανάγκη να σταματούν για να πάρουν μιαν ανάσα και να σκεφτούν την πορεία τους, ατομική και κυρίως συλλογική· αυτήν ακριβώς την ανάσα μας την δίνει το βιβλίο του Duby.

TONIA ΚΙΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ

Δημήτριος Ι. Πολέμης, Τα ιστιοφόρα της 'Ανδρου, 'Ανδρος, Καίρειος Βιβλιοθήκη, 1991, 183 σ.

Τα ναυτικά τεφτέρια, οι ρεϊζήδες και γεμιτζήδες, τα νηολόγια και οι δημόσιες αρχές, οι αγοραπωλησίες και οι ναυλώσεις, οι ναυπηγήσεις, η διαχείριση του πλοίου, τα δάνεια και οι ασφάλειες, η εκπαίδευση και τα ταξίδια, οι λογαριασμοί των μετόχων και οι μέτοχοι, οι πειρατές και οι ντόπιοι συνεργάτες τους, η αντικατάσταση του ιστίου από τον ατμό — όλα όσα συνθέτουν αυτό που λέμε «ναυτική ζωή» από το 1750 κυρίως έως το 1900 περίπου, παρουσιάζονται στο βιβλίο του Δ. Ι. Πολέμη, *Τα ιστιοφόρα της 'Ανδρου*, που αδικείται από τον περιοριστικό του τίτλο.

Ωραία δουλειά, φτιαγμένη με πολλή αγάπη. Ο Πολέμης δεν είναι (φυσικά) ιστορικός της ναυτιλίας. Είναι αυτοδίδακτος «βιογράφος» μιας κοινωνίας που έφυγε χωρίς να μάθουμε ποτέ πώς ακριβώς έζησε. Η δουλειά του είναι δηλαδή ανά-

λογη προς τη δουλειά των «εντόπιων ζωγράφων» που ο ίδιος παρουσιάζει στο εικονογραφημένο μέρος του βιβλίου του. Ο Πολέμης αναπαριστά τη ζωή αυτής της κοινωνίας, φέρνοντας στην επιφάνεια στοιχεία της, τα οποία ήταν μέχρι στιγμής άγνωστα, δυσεύρετα ή αδημοσίεута και τα οποία δένουν όμορφα στη συνθετική παρουσίασή του.

